

Kieltoverbin ellipsisistä

Aarni Penttilä on esittänyt muutamia kaunokirjallisuudesta poimittuja kielto-lause-esimerkkejä, joista kieltoverbi puuttuu: »Heroja: Ole kuullutkaan [= en ole k.], että ihmistä niin paiskitaan I. TURJA | . . . tietäisi sinuakaan, jos'et siinä olisi S. ALKIO | Hm — minä tiedä — mitä sillä tähän aikaan vuorokaudesta on tekemistä F. E. SILLANPÄÄ | — tiedä [= eipä tiedä] kuka tässä kiireimmin apua tarvitsee, sanoi Hilja F. E. SILLANPÄÄ» (Penttilä, Suomen kielioppi s. 659). Tuntuu selvältä, että tällainen ellipsi on kaunokirjallisuuteen tullut puhekielestä. Ilmiön esiintymiseen murteissa ei kuitenkaan ole juuri huomiota kiinnitetty. Ilmari Kohtamäki on maininnut yhden murre-esimerkin: *minä sinnev vittil lähtē* (Vir. 1936 s. 12). Sen sijaan esim. murteidemme lauseopillisissa tutkimuksissa tämä ilmiö näyttää kokonaan sivuutetun. Sanakirjasäätiön kokoelmistakaan ei juuri löydä esimerkkejä. Tämä on hyvin ymmärrettävää, sillä sanastajahan kerää esimerkkejä esiintyvistä eikä puuttuvista sanoista.

Ilmiö ei ole suomen murteissa kovinkaan harvinainen. Lounaismurteiden lauseopillisessa esimerkikikokoelmassani, joka sisältää etupäässä murrenauhoista poimittua aineistoa, on n. 75 lausetta, joissa esiintyy kieltoverbin ellipsi. Esimerkit jakautuvat suhteellisen tasaisesti lounaismurteiden alueen eri osien välille. Alueelliset erot tuskin olisivat odotuksenmukaisiakaan. Melko tasaisesti esiintymät näyttävät jakautuvan myös yksinkertaisten tempusten—preesensin ja imperfektin—kesken. Liittotempusesimerkit sen sijaan ovat harvinaisia, mutta liittotempukset lienevät kaikkiaankin paljon harvinaisempia kuin yksinäistempukset. Pelkkä kieltoverbiin liittyvän pääverbin muoto (en *tule*, et *tullut*, ei *ole tullut*) riittää tavallisesti osoittamaan predikaatin kieltäväksi, mutta useimmiten lauseessa on muitakin kieltoon viittaavia aineksia. Esitän seuraavassa joukon lounaismurteiden esimerkkejä ryhmiteltyinä sen mukaan, mitä kieltoon viittaavia aineksia lauseessa on.

1. Partitiiviobjekti (lisäksi voi olla muitakin kieltoon viittaavia aineksia). a) Prees. *Mut mää sitte, se enemppä niistäkän t i ä d.* Raum 1952, Ruoppila — Soutkari, Suomal. murrelukumisto s. 10: 6— | *ky:l ma:r sillo sit ta:itti me:n* [nim. paljain jaloin kirkkoon]. *Mää: e:nä m u i s t mi-ttän ku-i me:nì mut* — — PyhR 1961, n:o 218¹ | *Ko-l vuat vi:ssi on ta:inu o-l jo tosa* [nim. tuo sauna], *mää: hänt m u i s t a, mää si:täkä . . .* Rym 1952 | [Nopoa paiskattaessa:] *Pi:stetti mä· sitä m u i s t a enä simmore, to:isest pääst se ol simmonen te-rävä ja paiskatti* — — Muurl 1957, n:o 491 || b) Impf. *Kolvaan*

¹ Turun yliopiston Suomen kielen laitoksen äänitearkistosta peräisin olevien esimerkkien yhteydessä mainitaan nauhan arkistonumero. Milloin ei tätä numeroa eikä muuta lähdettä mainita, on esimerkki joko omista muistiinpanoistani tai jostakin mainitun äänitearkiston nauhasta ennen sen arkistoinnista otettu.

Tö:ykkälä tul me:ilk kerra sit ja, mää Tö:ykkälää t u n t e n u k k a ja, — — HonL 1961, n:o 147 | sinne et me:nnä me:rel sitten, paa-tin kans ja mitäs ku tääl nä(i) mittä merta n ä h n y ni sinnem mää painu jalkasi vaa — — Mas 1962, n:o 284 | Kas ne-likolline si:llo ain tuattin kot . . . sy:ksyl ma:rkkiinoilta, et se ko-kò vuarem piisas sy:ärä. Sitä [nim. silakkaa] siimmot ki:lòkaupall_ostettu. Kuusjo 1961, n:o 209 | toi o-pèttaja oli siäl sit i-sänöitsijä ja, sa:màs sitt_et hän kävi si-äl_ajä, meni välis [< välist] sinne ja mu:i-s-t a n u k k a meitti o-llenka, et me:i(t) ko-uluss_oli — — SuomJ 1961, n:o 190.

2. Partitiivisubjekti (lisäksi voi olla muitakin kieltoon viittaavia aineksia).

a) Prees. *Ja tää:lakkä o l nyp pa:peist_oikken ti-atto kòn, täält ku-al ki-rkherra ja — — Lait 1962, n:o 302 | Juu tää:lt mä oli, oli sy:ntyn ja, ja tää:lt pi:täjäst o l è k k a sit muu:t ku vissi, oikkiasas muut jos y-ks ilmam minut si:mmissi ko . . . Vel 1953 || b) Impf. He-vösen kan(s) vaa me:ntti, mittä a:utossi sillo o l l u. PyhR 1961, n:o 218 || ri-kkosiva iltamahuane sillo sä-hkö o l l u ni, i:ltamahuane lam-pu ja, — — Mas 1962, n:o 281 | Ny:tt_on tul . . . tullu si-lлон t a i n n u vi:el_olla o-llenkan talo' ei mää tiärä ja. SuomJ 1961, n:o 190 | Si:tä aikka mittä iltami o: l l u k k a se:m pu-alest mutt_et, jos joskus o-liko ni — — Karuna 1957, n:o 35 | Niist_on a-ika homma, siik ka:rsina u-lòsajämises(t) ja mittä mi-ähi o: l l u s sit, niin kyl ka-ks po:ikka ol mut — — Sau 1962, n:o 257 | Sillo mittä he-inäkonei o l l u. Pern 1961 || c) Perf. Ko semmoððiaki jo:skus mailmas mut semmoðði mittän tiätyst_oll_ollu mut kuis semmoðði o ruvet, puhelema semmoðði jä-ttiläissi, — — LapTl 1963.*

3 Liitepartikkeli tai muu ilmaus, joka esiintyy vain sisällöltään kieltävissä lauseissa (-kaan, -kään, enää tms.; vrt. Matti Sadeniemi, Vir. 1942 s. 285— ja Kielenkäytön kysymyksiä [Tietolipas 18] s. 17—). a) Prees. *Jokù jottai mu:ist sitt_et mitä pantti ja, määkä mu i s t ny et mitä, jottain, mi:tä se ny olika, kon_em mu:ist, — — EurJ 1959 | Jo:s sit to:si on mnää: sii-t ti:är. Lait 1962, n:o 302 | Kyl ma:r ta-is_ o:llas sit. Mää juur paljo semsis [< semsist] sit nii:n ti:är, ti:ärk kon tua, tu-als sitt_oli, — — PyhR 1961, n:o 218 | Mää t a h r o muistakka enä. Mas 1962, n:o 281 | Ei ne juur tehny, mää: ku:mminka mu:i s t a. Sau 1962, n:o 257 || b) Impf. kon_é mittä muut ku:lkuvehkei olk jo:lkasi sitt_olis täytyn men ni mi:ttäm paljom po:is m e n t t y ja, ja — — LapTl 1963 | Mää mittä siäl k a t t o n u k k a nim paljon kans sitte, — — Hali 1960 | eitei siim mittä erikoist tääl olnu, mää k u u l n u kumminka juhänuskirkkost mittä erikoist käy . . . käytänös_olèva. Pern 1959, n:o 84 || c) Perf. Ee. Ei koska, mä o l vaa n e h n y koskan tapèltavas. Pern 1959, n:o 88.*

4. Edellisen ryhmän kaltaisissa tapauksissa voi kieltoverbin lisäksi itse pääverbikin puuttua; lauseessa on jokin ilmaus, joka esiintyy vain sisällöltään kieltävissä lauseissa ja joka osoittaa, että lause täydellisenä sisältäisi kieltoverbin: *Ja ku-rika ja ppy-ktoolis si:llo sitt_oli ja hakatti nii e-tt_e:t y h t ä n ko, fla-tis vaa:.* PyhR 1961, n:o 217 | *Juu ko vàm po:ikki o-l, m i t t ä väli mi . . . mi-kä sii ol ko, — — Mas 1962, n:o 279 | jost mää tuan simnose . . . päälise ett_on . . . laitettu toi jo, valmiks, m i t t ä muuk ku anturan tellä, nii mää sano . . . Pern 1962, Virtaranta, Suomen kansa muistelee s. 22.*

5. Epäsuora kysymyslause. Prees. *Mnää mu i s t mitä se mahdo levi oll(a).* PyhM 1928, SS, Y. H. Toivonen | *Mää tiär mi-kä se ol mutt_ei se missän ku:nnalliskoris kos-*

kà ollu mut . . . HonL 1961, n:o 147 | *ja si-t pìrètti sè e-làmkert jost, joku suutta . . . suut ma-ksap pa:pil, mnää: ti ä (k) ku-ip paljom pa:p siit sit mahro saar-p palkka.* Lait 1962, n:o 302 | *Mnää ti ä r viäläk nè nyy- o:và — —* PyhR 1961, n:o 218 | *No nee olis sim-mossi, mä ny oikee mu i s t mi:nkä näkösi ne olsi olluk ko . . .* Hali 1960 | *Ni nè olis si:n, mää: ti ä r ku-i mont kymment uat nes si:n, oll o:llu ni, — —* Ang 1957 | *ja siält kaupast sai rahà. Mää ti ä r kummotti sè oli sillo, jerjestetty.* Pern 1961. — Esimerkkejä on vain preesensistä, ja ne ovat kaikki tyyppiä *minä muista, minä tiedä*.

6. Vain pääverbin muoto osoittaa lauseen kieltäväksi. a) Prees. *ari sè no-use jä mnää: ti ä r s se, tu-lò hu:anonu jä, verò nouseva.* PyhM 1960, n:o 94 | (Kuinka pellavat liotettiin?) *Mää: ti ä r niit pi:stetti jä-ve ja mi-hi niit simmotti ve-sipaikossim pi:stetti jä, — —* Rym 1952 | *Ja ei hää sitä [nim. voita] i-tè ollu mää ti ä r hää ol_o-stan sitä josta — —* Kis 1961, n:o 187 | | b) Impf. *Simmone hevõne sanõtti siäl oikee vetävä, mää: ti ä r jos sit vet taik ei, mää: siäl k a t t o n u.* Hali 1960 | *ei sunka see- ni mukava ollu mut see- ol mukava kum pääs pois, t a : r v i n u s siäl olla.* Hali 1960 | *Kyl mää se muuto no-sti oikee selkkä. Mää u : s k a l t a n u s sanò.* Hali 1961, n:o 206.

Valitettavasti minulla ei ole yhtä runsasta esimerkkiaineistoa muualta kuin lounaismurteista. Kannattaisi selvittää, missä määrin kieltoverbin ellipsi on tuttu muillakin murrealueilla. Oletettavissa on, ettei eri murteiden välillä tässä suhteessa ole merkittäviä eroja. Sanakirjasäätiön kokoelmista olen löytänyt seuraavat muiden murteiden esimerkit: *Nualtiin sormi maukkaasti oikee* [puhtaaksi, kun sillä ensin oli kierretty kermat irti kehlon laidasta], *hântä ennää* [= ei hântä enää panna sormia maidon joukkoon]. Vam 1938, Eino Lepistö | [*Kieltosana heitty:*] *Minä sanoⁱ eksyyhä se. Elläissää k ä ö n ä millokaa* [= lapsi ei ole milloinkaan käynyt mainitussa paikassa]. Juv 1937, Arvo Inkilä.

Sama ilmiö on myös virossa yleinen. Andrus Saareste (Esti keele mõisteline sõnaraamat I, p. 292) luettelee useita esimerkkejä, mm. seuraavat: *Varas jätab varna seinä, aga tuli jäta kedagi* | *ma mäletagi enam* (Ann) | *Tahtnud kedagi, sõitis mööda* (Kvk. S 128). Tästä käytöstä on heijastumia viron vanhassa kirjakeielessäkin (ks. O. Ikola, Lauseop. hav. Georg Müllerin virolaisten saarnojen kielestä, Turun Yliop. julk. B 82, s. 52—53).

Kieltoisanan ellipsin on suomessa ja virossa mahdollistanut ennen kaikkea se seikka, että pääverbi on kieltoisanan yhteydessä eri muodossa kuin myöntävänä. Monesti lauseessa on muitakin ilmauksia, jotka riittäisivät osoittamaan sen kieltäväksi. Kieltoverbi ei siis ole ymmärrettävyyden kannalta välttämätön; sitä ei tavallisesti tarvitse painottaa, ja se voidaan »nielaistakin». Sellaisissa kielissä, joissa pääverbi on kieltoisanan ohessa samassa muodossa kuin myöntävänä, ei tällainen tietenkään ole mahdollista, ellei lauseessa ole muuta kieltoon viittaavaa ilmausta. Ranskan puhekielessä kyllä tunnetaan kieltoisanan ellipsi, sillä alkuaan kieltoisanaa vahvistamaan tullut *pas, point, rien personne, jamais* jne. riittää osoittamaan lauseen kieltäväksi (ks. W. Havers, Handbuch der erklärenden Syntax, 1931, s. 17—18).

Zur Ellipse des verneinenden Verbs im Finnischen

von OSMO IKOLA

Verf. zählt aus den südwestfinnischen Dialekten eine ganze Reihe von Ellipsen beim verneinenden Verb auf. Wahrscheinlich ist diese Erscheinung in den anderen finnischen Dialekten ebenso allgemein, nur noch nicht erforscht. Das Verneinungsverb ist im Finnischen für die Verständlichkeit nicht unbedingt nötig, da bereits die Form des Hauptverbs erkennen lässt, dass es sich um eine Negation handelt (vgl. *hän ottaa* 'er nimmt'

~ *hän ei ota* 'er nimmt nicht'). Ein Satz kann ausserdem andere, nur in verneinenden Sätzen zur Anwendung kommende Ausdrücke enthalten (die Anhängpartikel *-kaan, -kään* 'auch — nicht', das Adverb *enää* 'mehr' u.a.). Auch dadurch wird der Ausfall des Verneinungsverbs erleichtert. Die Ellipse des verneinenden Verbs ist ebenfalls im Estnischen bekannt.